

راهکارهای رفتاری تعامل همسران با تأکید بر سیره اهل بیت

زهرآ آلبوعفری^۱

چکیده

خانواده به عنوان رکن اساسی جامعه، نیازمند تعامل صحیح و محبت‌آمیز میان همسران است. آیه ۱۹ سوره نساء با تأکید بر حسن معاشرت و رعایت حقوق همسران، چارچوبی دینی و اخلاقی برای روابط زناشویی فراهم کرده است. سیره اهل بیت (ع) نیز با ارائه نمونه‌های عملی، راهکارهایی کارآمد و انسانی را جهت بهبود تعاملات خانوادگی معرفی می‌کند این مقاله با بررسی تفسیرهای مختلف آیه، پیشینه تاریخی وضعیت زنان در اسلام، و تحلیل روان‌شناسی و اجتماعی حسن معاشرت، تلاش کرده است تا راهکارهای عملی تعامل با همسران را بر اساس قرآن و سیره اهل بیت (ع) ارائه دهد. نتیجه‌گیری نشان می‌دهد که رعایت احترام، محبت، گذشت، مشورت و عدالت در خانواده می‌تواند به پایداری و رشد معنوی و روانی اعضای خانواده کمک کند و جامعه‌ای سالم‌تر بسازد. لازم به ذکر است روش جمع‌آوری اطلاعات این مقاله توصیفی-کتابخانه‌ای می‌باشد.

کلیدواژه: تعامل - همسران - سیره اهل بیت - الگوی رفتاری اسلامی

^۱-سطح ۲، حوزه علمیه فاطمه زهرا (سلام الله علیها)-کوی علوی bytbydw@gmail.com

مقدمه:

خانواده، یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی و بنیادی‌ترین واحد ساختاری هر جامعه است که نقش تعیین کننده ای در شکل‌گیری و تربیت افراد و حفظ ارزش‌های فرهنگی و دینی دارد. در اسلام، خانواده جایگاه ویژه‌ای یافته و روابط اعضای آن، به‌ویژه پیوند میان زن و شوهر، بر پایه مودت، رحمت و احترام متقابل استوار است. قرآن کریم، کتاب هدایت و قانون زندگی انسان‌ها، به کرات به موضوع خانواده پرداخته و با بیان اصول و مقررات، مسیر استقرار یک زندگی سالم و آرام را ترسیم کرده است.

از جمله موارد برجسته در این زمینه، توصیه به حسن معاشرت با همسر است که به‌عنوان یکی از عوامل اصلی حفظ پیوند زناشویی شناخته می‌شود. آیه ۱۹ سوره نساء، با بیانی جامع و حکیمانه، مردان را به رفتار نیکو و رعایت حقوق همسران فرا می‌خواند و هرگونه اجبار و ستم در روابط زناشویی را ممنوع می‌داند. این آیه، نه تنها به جنبه‌های حقوقی بلکه به ابعاد اخلاقی و عاطفی زندگی مشترک توجه ویژه دارد.

علاوه بر قرآن، سیره اهل‌بیت(ع) به‌عنوان بهترین الگوهای عملی دین اسلام، نمونه‌های بارزی از رفتار نیکو، مدارا، احترام و محبت در تعامل با همسران ارائه کرده‌اند. بررسی این سیره، می‌تواند راهکارهای کاربردی و قابل اجرا را در زندگی امروز به ما بیاموزد و به تعمیق مفهوم «حسن معاشرت» کمک کند.

این مقاله در پی آن است که با بهره‌گیری از منابع معتبر تفسیری و روایی، ابتدا مبانی قرآنی تعامل با همسر را مورد تحلیل قرار دهد، سپس با توجه به سیره عملی اهل‌بیت(ع)، راهکارهای عملی و علمی برای بهبود روابط زناشویی ارائه کند. هدف نهایی این پژوهش، ارتقاء سطح آگاهی خانواده‌ها و کمک به ایجاد زندگی مشترکی سالم، مستحکم و همراه با آرامش است.

در این زمینه کتاب‌هایی نیز به چاپ رسیده از جمله سیره همسر داری امامان معصوم به قلم حجت الاسلام و المسلمین مقدسی که در ۵۰۷ صفحه به چاپ رسیده است. کتاب سیره نبوی نوشته علمای مختلف مانند ابن

هشام و ابن سعد که در آن به تعاملات پیامبر با همسرانش پرداخته شده که به ما می آموزد همیشه با همسر خود با محبت و صبر رفتار کنیم. کتاب زن در آینه جواهر به قلم آیت الله مکارم که در این کتاب یک نگاه جامع به حقوق و وظایف زن و مرد در زندگی مشترک دارد.

نمونه های قرآنی رفتار با همسران

آیه ۱۹ سوره نساء یکی از آیات کلیدی در زمینه حقوق همسران است که به صراحت به مردان دستور می دهد با زنان به نیکی و انصاف رفتار کنند و از ظلم و اجبار پرهیز نمایند. متن آیه چنین است:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا^۱

بررسی واژه ها و مفاهیم آیه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

آیه خطاب به مؤمنان است، یعنی کسانی که ایمان به خدا و پیامبر دارند و می خواهند زندگی شان مطابق دستور خدا باشد.

لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا

یحل یعنی حلال بودن و مجاز بودن

تَرْتُوا به معنای ارث بردن است، ولی در اینجا به مفهوم تاریخی و عرفی پیش از اسلام اشاره دارد که مردان زنان را مانند مال و ارث به زور تصاحب می کردند.

كَرْهًا یعنی اجبار و بدون رضایت زن.

این قسمت از آیه، صراحتاً تصاحب زنان به زور را ممنوع می کند و اعلام می دارد که زنان انسان اند و ارث و مال نیستند.

وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ

تعضلوا به معنای سخت گرفتن، آزار رساندن و مانع شدن است.

لتذهبوا یعنی بردن و پس گرفتن

بعض ما آتیتموهن اشاره به مهریه و حق قانونی زن دارد.

این جمله به مردان هشدار می دهد که زنان را تحت فشار نگذارند که مهریه شان را پس بدهند یا به آنها ظلم کنند.

إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ

فاحشه به معنای گناه بزرگ و زشت مانند زنا یا خیانت آشکار است.

مُبَيَّنَةٍ یعنی آشکار و واضح

در این حالت است که مرد می تواند بخشی از مهریه را پس بگیرد.

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

عاشروهن از کلمه «عشره» به معنی معاشرت و هم‌زیستی است.^۱

بالمعروف یعنی به نیکی، به شکل پسندیده، با احترام، محبت و عدالت دستور اصلی آیه همین است که مردان باید با زنان خود به نیکی رفتار کنند.

فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

اگرچه ممکن است مرد از همسرش ناخوشایند باشد، اما خداوند می‌تواند خیر و برکت فراوانی در آن پنهان کند. این جمله به تشویق به صبر و گذشت اشاره دارد.

بررسی تفاسیر مختلف آیه:

علامه طباطبایی (المیزان): ایشان آیه را در چارچوب اصلاح روابط اجتماعی و رفع ظلم به زنان تفسیر می‌کنند و معتقدند این آیه به مقابله با رسوم جاهلی می‌پردازد که زنان را به زور به ارث می‌بردند.^۲

آیت الله مکارم شیرازی (تفسیر نمونه): ایشان بر حسن معاشرت و پرهیز از سخت‌گیری در خانواده تأکید دارند و رفتار محبت‌آمیز را لازمه دوام زندگی زناشویی می‌دانند.^۳

^۱-تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۱۶۷
^۲-تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۴۰۷
^۳-تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۳۱۸

مثال عملی: در هنگام بروز مشکل، ابتدا به حرف‌های همسر گوش داده و سپس نظر خود را بیان کنید بدون قضاوت سریع.

۴- مشارکت در امور خانه:

سیره پیامبر(ص) و امام علی(ع) نشان می‌دهد که مردان باید در کارهای خانه مشارکت داشته باشند تا بار روانی و جسمی از دوش زنان برداشته شود. یادآوری این نکته مفید است که در قوانین مدنی خاص، ضمن تاکید بر سرپرستی و مدیریت مرد در کانون خانواده، معاونت و یاری در شئون زندگی را وظیفه متقابل مرد و زن دانسته است.^۱

مثال عملی: کمک به انجام کارهای روزمره مانند تمیز کردن، خرید یا مراقبت از فرزندان.

۵- گذشت و مدارا:

گذشت به معنای چشم‌پوشی از خطاهای کوچک و درک ضعف‌های همسر است. این صفت اخلاقی در سیره اهل بیت(ع) به‌ویژه امام علی(ع) و پیامبر(ص) برجسته است.

پیامبر می‌فرمایند: هر مردی بر بداخلاقی همسرش برای خدا شکیبایی کند برای صبر وی هربار پاداش به اندازه حضرت ایوب در برابر بلای او به وی می‌دهند.^۲

مثال عملی: به جای یادآوری اشتباهات گذشته، روی حل مشکل و پیشرفت رابطه تمرکز کنید.

^۱-مجموعه قوانین اساسی، مدنی، ص ۱۵۹، ماده ۱۱۰۴
^۲-ثواب الاعمال، ص ۲۸۷

۶- مشورت در تصمیم‌گیری‌ها:

مشارکت دادن همسر در تصمیمات مهم زندگی، او را ارزشمند و محترم می‌سازد. پیامبر(ص) در امور مختلف خانواده مشورت می‌کرد و اهل‌بیت(ع) نیز به این نکته توجه داشتند.

مثال عملی: پیش از تصمیم‌گیری درباره مسائل مالی، فرزندپروری یا تغییرات مهم، نظر همسر را جویا شوید.

۷- عدالت در محبت و توجه:

در خانواده‌هایی که مرد چند همسر دارد، عدالت در محبت و توجه لازم است تا حسادت و ناراحتی ایجاد نشود. این عدالت شرط حفظ آرامش در خانواده است. اسلام تعدد زوجات را مشروط به رعایت عدالت تجویز کرده.

قرآن کریم می‌فرماید: **وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا^۱**

با توجه به آیه فوق اسلام برای تعدد زوجات شرایطی از قبیل رعایت عدالت در نظر گرفته است و زمانی که قادر به رعایت شرایط نباشد نمی‌تواند چند همسر را برای خود اختیار نماید.

مثال عملی: تخصیص زمان برابر برای هر همسر و توجه به نیازهای هر یک.

۸- توجه به نیازهای روحی و روانی:

شناخت دقیق نیازهای عاطفی همسر و پاسخگویی به آن، مانند نیاز به شنیده شدن، احترام، و حمایت، بسیار مهم است. این رفتار موجب ایجاد امنیت روانی و تقویت عشق می‌شود.

مثال عملی: در روزهای سخت، همراهی عاطفی و توجه به احساسات همسر و پرهیز از بی‌توجهی.

۱- نساء: ۳

نتیجه

خانواده به عنوان کوچک‌ترین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش بسیار مهم و تعیین‌کننده‌ای در سلامت روانی، اخلاقی و فرهنگی جامعه ایفا می‌کند. استمرار و پایداری این نهاد به تعامل صحیح، مبتنی بر احترام، محبت و عدالت میان اعضای آن، به‌ویژه میان زن و شوهر بستگی دارد.

قرآن کریم در آیه ۱۹ سوره نساء، با بیان حکیمانه اصل «حسن معاشرت» را به عنوان یکی از ارکان مهم زندگی زناشویی معرفی می‌کند. این آیه نه تنها بر رعایت حقوق قانونی همسران تأکید دارد بلکه به بعد عاطفی و روانی روابط زناشویی نیز توجه ویژه می‌ورزد.

سیره اهل‌بیت(ع) که بهترین و کامل‌ترین الگوی عملی دین اسلام هستند، با رفتارهای محبت‌آمیز، عدالت‌محور و احترام‌آمیز خود، نمونه‌های بارزی از حسن معاشرت را به جامعه ارائه داده‌اند. این الگوها نشان می‌دهد که رفتار نیکو و مهربانی، علاوه بر جنبه اخلاقی، نقش کلیدی در تحکیم بنیان خانواده دارد و می‌تواند زمینه‌ساز رشد معنوی، روانی و اجتماعی افراد شود.

علاوه بر این، تعامل سازنده میان همسران باعث ایجاد محیطی آرام و پایدار برای تربیت فرزندان صالح می‌شود و از آسیب‌های اجتماعی مانند طلاق و فروپاشی خانواده جلوگیری می‌کند. مطالعات روان‌شناسی نیز این امر را تایید کرده‌اند که رفتار محبت‌آمیز و احترام متقابل، نقش مهمی در سلامت روانی اعضای خانواده و افزایش کیفیت زندگی مشترک دارد.

بنابراین، به کارگیری راهکارهای عملی برگرفته از قرآن و سیره اهل‌بیت(ع)، نظیر احترام متقابل، ابراز محبت، مشارکت در امور خانه، گذشت و مدارا، مشورت، عدالت و توجه به نیازهای عاطفی، می‌تواند گامی مؤثر در جهت بهبود کیفیت زندگی زناشویی و افزایش ثبات خانواده‌ها باشد.

در نهایت، با توجه به اهمیت خانواده در ساختار جامعه و نقش آن در تربیت نسل آینده، توصیه می‌شود که خانواده‌ها و به‌ویژه زوجها، این آموزه‌ها را به عنوان چارچوبی کاربردی در زندگی خود به کار بندند تا زندگی مشترکی پر از آرامش، محبت و موفقیت را تجربه کنند.

منابع:

قرآن

نهج البلاغه

امینی، ابراهیم، همسر داری، قم، موسسه بوستان کتاب، چاپ بیست و نهم: ۱۳۸۹

شرفی، محمدرضا، تربیت خانواده در سیره نبوی، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل،

اول، پاییز ۱۳۹۲

طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، مترجم محمد باقر موسوی، قم، جامعه مدرسین، ج ۱۱، ۱۳۸۸ ه ش

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، مترجم حسین استاد ولی، تهران، نشر دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ه ق

صحیفه سجادیه (ترجمه حسین انصاریان)

عباسی ولدی، محسن، تا ساحل آرامش (قایق مهربانی)، قم، آیین فطرت، ۱۲، بهار ۱۴۰۱